

AKI JÄRVINEN

Superlaman tärkein taustatekijä on talousajattelu

Jokainen talletus pankkiin oikeuttaa pankin lainaamaan siitä 90% (jos reservivaatimus on 10%). Tietenkin pankki pyrkii maksimoimaan tulonlähteensä eli lainauksen. Seurauksena pankeilla on rajusti velkaa ja saatavina lainat. Lyhyesti: pankkijärjestelmä perustuu velkaan. Tilanne on hallinnassa niin kauan kuin ihmiset eivät nosta tilejään tyhjäksi ja maksavat lainansa sääntillisesti korkojen kanssa. Koron takia systeemi tarvitsee ikuista kasvua, mutta rajallisella planeetalla se on mahdottomuus.

Kasvun uskonto

Tänä päivänä rahana pidetään kaikkea. Nousukaudella rahassa mitattu arvo pätee, mutta kun käänös tapahtuu, kuplahinnat romahtavat – mitä isompi kupla, sitä syvempi lasku. Silloin paljastuu ”omaisuuden” kahtiajakautuminen: varallisuuden ja velan määrät paljastuvat. Varallisuus pitää arvonsa tai antaa tuloja, mutta alemmilla työmuurahaisilla tahtoo olla vain illuusio varallisuudesta eli velkaa. Velalla on ikävä taipumus muuttua raskaammaksi kun tulot laskevat, mutta ennen kaikkea niin tapahtuu arvonalenemisten takia. Laskukauden pahentuessa velkaa voi lopulta olla enemmän kuin kohteella on nimellisarvoa.

Nykymenoa on ruokkinut bittirahan räjähdysmäinen lisääntyminen, sillä monilta on hävinnyt kyky käsittää rahaa. Harva käsittelee perinteisiä seteleitä tai kolikoita, ja varsinkin nuoremmat ovat kiinni bittirahassa. Kaiken kukkuraksi paperirahaa on surkean vähän (vuoden 2007 lopussa 700 miljardia euroa eli 1400 euroa per nenä, kun samana vuonna EU:n BKT oli noin 14 000 miljardia dollaria eli 10 000 miljardia euroa). Fyysisen rahan osuus on itse asiassa häviävän pieni kaikesta muusta ”rahasta”.

Inflaatio vs. deflaatio

Inflaatio on kierrossa olevan rahamäärän kasvua suhteessa ostettaviin hyödykkeisiin ja deflaatio taas rahamäärän supistumista. Nämä eivät tarkoita hintojen nousua tai laskua, vaikka niin median kautta olemme oppineet ymmärtämään.

Nousukaudella tapahtuu inflaatiota eli pankit lainaavat surutta, jolloin hinnat nousevat (kasvava rahamäärä kilpailee samoista ostokohteista). Eri kohteissa hinnat nousevat eri tavalla, esimerkiksi asunnot ja osakkeet kallistuvat nopeasti. Harva reagoi tilanteeseen pientä jupinaa lukuun ottamatta.

Nousu loppuu, kun pankit eivät saa enää asiakkaita. Ei ole lainaajia, kun rosakuskin kissallekin on jo myönnetty laina. Tässä vaiheessa myyminen vaikeutuu ja paljastuu, ettei kaikki ”rahaksi” mielletty olekaan niin helposti valtakunnan valuutaksi vaihdettavissa. Kier-

rossa oleva rahamäärä alkaa vähentyä, ja erityisesti luotto haihtuu nopeasti, kun pankit vähentävät lainaamista. Asunnot halpenevat, autoille ei ole ostajia. Tietyn pisteen jälkeen deflaatio ruokkii itseään: miksi ostaa nyt, kun ensi kuussa on halvempaa? Ihmisyksykologiasta johtuen tilanne ampuu yli sekä nousukaudella (kupla kasvaa ylisuureksi) että laskukaudella, kun pelko tilanteen pahenemisesta aiheuttaa eurojen myynnin senteillä.

Derivaatiivit

Derivaatiivit eli johdannaiset ovat kymmenen vuoden aikana nousseet liikepankkien tärkeimmäksi sijoitusvälineeksi. Niiden yleistymisen johtuu Glass-Steagall-lain kumoamisesta Clintonin kaudella vuonna 1999. Laki oli peräisin 1930-luvulta ja se rajoitti pankkien spekulointia. Lain kumoamista ajoivat erityisesti Larry Summers ja Robert Rubin, jotka ovat molemmat Obaman hallituksen avainmiehiä. Rubin siirtyi Citigroupin johtajaksi Clintonin valtiovarainministerin paikalta pari kuukautta ennen kuin laki kumottiin. Mies poistui Citigroupista 2008 hyvien taskurahojen kanssa ja vetää nyt Obaman talousryhmää. Larry Summers on muun muassa Alan Greenspanin tavoin koko ajan puolustanut derivaatiiveja.

Derivaatiiveilla on yleensä jokin takaus kuten asunnot tai luottokorttilainat tai vuokratulot kiinteistöistä. Katastrofaalisin derivaatiiviryhmä on CDS:t *credit default swaps*, jotka ovat vakuutuksia eli toisin sanoen vedonlyöntiä firmojen maksukyvyistä. Koska näitä derivaatteja ei kutsuta vakuutuksiksi, ne eivät kuulu vakuutuslainsäädännön alaisuuteen. Tämä mahdollistaa, että ensin kohdefirma voidaan vakuuttaa ja sitten ajaa se konkurssiin. Yhtä lailla firma voi lyödä vetoa oman osakkeensa kurssilaskusta, kertoa huonoja uutisia ja kerätä rahat. Hullu maailma?

Derivaatiiveihin liittyy käsite ”vipu” eli kymmenen pisteen sijoituksella käytettäväksi tulee 1 000 pistettä (satakertainen vipu). Niin kauan kuin kurssikehitys on tuottoisa, voitto on satakertainen, mutta jos kurssi kääntyy prosentin lähtötilanteesta, sijoitus haihtuu. Näin ollen pienet kurssilaskut voivat aiheuttaa hurjia tappioita.

”Tilanne pahenee vielä pitkään, sillä monin paikoin voi odottaa asuntojen arvojen tipahtavan 75–90% huipusta. SuperLama on vasta alussa ja monelle maalle Islanti antaa esimakua tulevasta.”

Asuntolainaderiviiveista (MBS:t) erityisesti niin sanotut subprimet ovat todellinen mörkö. Nämä NINJA-lainat (ei tuloja, töitä, takuita) olivat selvää huijausta alusta asti, mutta se ei haitannut niiden myöntämistä. Lainat myytiin sijoitusyhtiöille (kuten eläkerahastoille) ympäri maailmaa arvotustoimistojen lyötyä niihin AAA-leiman. Subprimejen arvo oli vuoden 2007 lopussa ”vaivaiset” 2 000 miljardia dollaria, kun CDS:t olivat 62 000 miljardia dollaria. Huhtikuun 2009 uutinen, jonka mukaan kolmannes kaikista asuntolainaderiviiveista on ilman takausta, osoittaa vain, että huijaus ei ole rajoittunut yksin subprimeihin.

Vuoden 2007 lopussa maailman derivatiivit arvioitiin jopa miljoonan miljardin US\$:n arvoiseksi. Huhtikuussa 2009 Comptroller of Currency -toimisto ilmoitti jenkkipankkien derivatiivivastattavien olevan nimellisarvoltaan 200 000 miljardia dollaria vuoden 2008 lopussa. Neljä nimeä hehkui kuin peukalo vasaranlyönnin jälkeen: JP Morgan 87 000, Bank of America 38 000, Citigroup 32 000 ja Goldman Sachs 30 000 miljardia dollaria. Deriviivikaupan kokonaisuuden arviointi on vaikeaa, koska valtaosa kaupasta käydään ilman valvontaa. Ei-jenkkipankkien derivatiiveista en ole edes löytänyt tietoa.

Vuonna 2008 maailman pörsseistä ja asunnoista haihtui 30 000 miljardia dollaria. Deriviiveista tuli rahastoille ja pankeille 30 000 miljardin dollarin tappiot. Toisin sanoen deflaatio on vasta alussa ja kierrossa oleva rahamäärä kutistuu vuosia. Vertailuna maailman BKT vuonna 2007 oli noin 52 000 miljardia dollaria, USA:n noin 14 000 miljardia dollaria ja Suomen 192 miljardia dollaria.

Pankkien taistelu niin sanottua *mark-to-market* (markkinat määräävät arvon) -ajatusta vastaan on ollut surkuhupaisaa. Kaikki kansainväliset pankit ja yhdysvaltalaispäättäjät sanovat, että papereiden arvoa ei tarvitse määrittää, koska ajat ovat vaikeat, ja arvot palautuvat tulevaisuudessa. Irvileuat kutsuvat menettelyä *mark-to-fantasy*’ksi.

Huhtikuussa julkaistujen jenkkipankkien hyvät tulokset ensimmäiseltä vuosineljännekseltä 2009 ovat erinomaisia esimerkkejä kevennetyistä kirjanpitosäädöksistä.

Räikeimpänä Goldman Sachs laski tulot joulukuusta helmikuulle ja tappiot tammikuulta maalikuulle – samalla jäivät ilmoittamatta joulukuun lopun isot alaskirjaukset ja kappas vain – virallisissa ilmoituksissa firma teki miljardeja dollareita voittoa.

Eurooppa

Yhdysvalloissa suurten pankkien vakavaraisuusasteet olivat joulun alla seitsemästä kahdeksaan prosenttia, kun euroalueen pankeilla vastaava luku oli kolmesta neljään. Taustalla ovat Länsi-Euroopan pankkien alaskirjattavat paperit omilla markkinoillaan (16 000 miljardia euroa helmikuussa 2009) ja Itä-Euroopan markkinoilla (900 miljardia euroa, esimerkiksi Ruotsin pankeilla on 60 miljardin euron saatavat Baltian maista).

Euroopan suurin ongelma on Yhdysvaltoihin verrattuna paljon suuremman asuntokuplan puhkeaminen: vuosina 2001–2007 Yhdysvalloissa asunnot kallistuivat sata prosenttia, kun Iso-Britanniassa ja Irlannissa nousu oli 200–300 prosenttia. Espanjassa on nyt toista miljoonaa tyhjää asuntoa. Etelä- ja Itä-Euroopassa tilanne on samansuuntainen. Itä-Euroopan maissa tilannetta pahentaa lainojen ottaminen ei-kotimaisissa valuutoissa. Nyt Itä-Euroopan valuutat ovat romahtaneet kymmeniä prosentteja. Seurauksena tulee olemaan laaja työttömyys, kun vientiteollisuus romahtaa. Palvelusektori ei yksinkertaisesti pysty pyörittämään rattaita nykyisillä oletuksilla.

Toinen Euroopan ongelma on EU:n hajanaisuus johdoporsaiden puheista huolimatta. Todellisuudessa valtiot päättävät itsenäisesti omasta talouspolitiikastaan. Ei ole kaukaa haettua, että Etelä- ja Itä-Euroopan EU-jäsenet nostavat kytkintä unionista Irlannin ja Iso-Britannian kanssa, kun valtioiden talustilanne pahenee ja kansalaisten purkaus kovenee. Seurauksena olisi euron romahdus vakavasti otettavana valuuttana.

Lisäksi tuontien energian osuus kasvaa tulevaisuudessa, sillä Pohjanmeren öljyntuotanto on laskenut kolmanneksella vuodesta 2000. Tämä näkyy Iso-Britannian epätoivona saada budjettinsa tasapainoon – veikkaan ettei se onnistu, koska maa on jo öljyn netto-ostaja eikä valtio saanut säästettyä edes nousukaudella. IMF:n oven kolkkutelu on Iso-Britannialle todennäköistä lähitulevaisuudessa.

Aasia

Japani on ollut 1990-luvulta asti lamassa, eikä tilanne ole siellä paranemassa. Hi-tech-tuotteiden markkinat supistuvat rajusti. Maan hetkellinen pelastus on valuutta, joka on vahvistunut jenin carry-trade -kaupan lähdeyttä purkautumaan. Kun sen vaikutus poistuu, on maa melkoisten valintojen edessä, sillä Japani on ainoastaan riisin suhteen omavarainen.

Kiina on ratsastanut ympäristön ja ihmisoikeuksien unohtamisella sekä tilpehöörin myynnillä. Nyt vienti laantuu, ympäristö höyryää myrkkyyä ja ihmisille luvattu hyvinvointi paljastuu haaveeksi. Kaaos on väistämätön,

kun maassa on sadantuhannen tehtaan sulkemisen kylkiäisenä sata miljoonaa työtöntä. Maa tarvitsisi kahdeksan prosentin vuotuisen BKT:n kasvun työllisyyden ylläpitämiseksi, mutta tänä vuonna kasvu pudonnee nolnaan. Asiaa pahentaa sukupuolijakauma, kun miljoonat miehet ovat vailla morsianta. Seurauksena on perinteinen kommunistipuolueen toimintamalli, armeijan käyttö vastalauseiden murskaamiseksi. Kaikki tämä tietenkin ruokkii enemmän tai myöhemmin resurssisotia, koska maa hädin tuskin ruokkii itsensä.

Muut Aasian maat ovat samoin joutumassa kasvo- tusten melkoisten ongelmien kanssa: väestönkasvu ja talouden kurahtaminen ovat tulta ruutitynnynriin. Seuraukset arvaa jokainen – varsinkin kun monissa maissa korruptio on varmistanut isot tuloerot.

Suomi

Vientivetoisuus ei Suomea nosta kuten 1990-laman jälkeen, koska kaikki maat rypevät samassa SuperLamassa. Valitettavasti johtoporsaat eivät täälläkään asiaa kykene myöntämään. Tulevaisuudessa on hyvin vaikea löytää Nokian kaltaista nostajaa apuihin.

Kotimaisten eläkerahastojen kirjanpitosäädöksiä oli pakko muuttaa vuodenvaihteessa, koska usealla rahastolla oli isoja ongelmia (2008 kokonaistappiot myönnetty 15–20 miljardiksi euroksi). Tämä tietysti pistää miettimään jatkoa. Niin Suomen, EU:n kuin Jenkkilänkin nousu riippuu paljolti yksityissektorista. Kun sen kulutus menee vessanpöntöstä luottotohanojen kuivuessa ja vienti ei vedä, hyvinvointiyhteiskunta tulee natisemaan liitok- sistaan.

Apupaketit pankeille

Viime kesästä alkaen (kesäkuussa 2008 sadan miljardin dollarin piti riittää) valtioiden johtoporsaat ovat luvanneet koko ajan suurempaa tukea (huhtikuussa 2009 IMF arvioi, että alaskirjauksia tulee 4100 miljardia dollaria) finanssialalle. Samoin valtiot ovat ottaneet liikepankkien vessapapruja isot kasat vastuulleen. Esimerkiksi asuntolainajätit Freddie Mac ja Fannie Mae ovat imuroineet 5 000 miljardin dollarin MBS-derivatiivit pankeilta veronmaksajien piikkiin. Samoin liittovaltio on maksanut AIG:lle, maailman suurimmalle vakuutuslaitokselle, 200 miljardia dollaria tukea huhtikuuhun 2009 mennessä. Tuo raha on mennyt isoille pankeille Euroopassa ja USA:ssa niiden CDS-derivatiiveista, joita AIG on ollut vakuuttamassa. Toisin sanoen jenkkiveronmaksaja maksaa myös Deutsche Bankin, Royal Bank of Scotlannin ja monien muiden vedonlyöntejä. Purnaus johtajien bonuksista piilottaa tuhatkertaisen varainsiirron liikepankeille.

Kun katsotaan lukuja rehellisesti, suuret pankit ovat derivatiivisuossa eivätkä ikinä pysty maksamaan vastattaviaan. Seurauksena on tuhansien pankkien kaatuminen pelkästään Yhdysvalloissa (tällä hetkellä kaatuneita on yli 8000), koska suuret pankit pystyvät liittovaltiokyt-

köstensä kautta (USA:n valtiovarainministeriö vilisee Goldman Sachs -miehiä) kiristämään pienemmät kivi- viksi. Tilanteen myöntäminen potkaisi pohjan finanssi- järjestelmältä.

Ei siis ihme, että nykysysteemistä riippuvaiset pankit ja poliitikot tekevät kaikkensa vakuuttaakseen homman olevan hanskassa. Valitettavasti tämä johtaa siihen, että pankkien apupaketit ja takaukset uppoavat pohjattomaan kaivoon eli pankkien taseisiin. Tästä selkeä osoitus on, että pelkästään Yhdysvalloissa pankeille osoitettuja li- sävaroja on huhtikuussa 2009 12 800 miljardia dollaria – ja lainaus pankeista vähenee koko ajan (-23% ensim- mäisellä vuosineljänneksellä). Sama näkyy myös Iso-Bri- tanniassa ja muualla Euroopassa. Tämä ei ole likviditeet- tiongelma. Systeemi on vararikossa.

Islanti antaa esimakua tulevasta

Kun liika velka on johtanut deflaatioon, niin pitää kysyä, miksi kuplaa yritetään pumpata uudestaan? Kun on kuo- passa, kaivaminen pitäisi lopettaa. Tällä hetkellä kupla on suurin ihmiskunnan historiassa eli myös romahdus tulee olemaan suurin. Asian varmistaa koko planeetan kattava verkottuminen. Maailmassa on jo nyt miljoonia ihmisiä, joiden asunnon arvo on pienempi kuin heidän velkansa. Tilanne pahenee vielä pitkään, sillä monin paikoin voi odottaa asuntojen arvojen tipahtavan 75–90% huipusta. SuperLama on vasta alussa ja monelle maalle Islanti antaa esimakua tulevasta.

Vertailtaessa nykyä 1930-luvun lamaan on hyvä huomata, että tuolloin Yhdysvalloissa työttömyys nousi 25–50 prosentin välille. Osakkeiden romahdus oli 90 prosenttia 1929–33 välillä, joten vastaava tarkoittaisi, että vuonna 2010 Dow Jones -indeksi päättyy 1000–1500 pisteen välille (vuoden 2007 huippu oli yli 14 000). DJ- indeksi saavutti 1929 tason vasta 1954. Matkan varrella oli myös jokunen kansainvälinen selkkaus...

Lisäksi talous on koko historian ajan ratsastanut kas- vavan energiamäärän harteilla (1930-luvun laman aikana maailman isoimpia öljykenttiä ei vielä ollut löydetty). Näyttäisi siltä, että tarjolla oleva käyttöenergia ihmistä kohden on kääntymässä laskuun. Seuraukset tulevat olemaan käänteentekeviä.

Alkaneen talousromahduksen vaikutukset tulevat kiusaamaan vuosia, ehkä vuosikymmeniä. Romahdus heijastuu kaikille yhteiskunnan aloille. Ensimmäisiä merkkejä oli ilmassa viime syksyllä, kun useat autofirmit vetäytyivät F1-kisoista. Jatkossa kansainväliset urheilukil- pailut kärsivät rajusti sekä osanottaja- että katsojamäärien supistumisesta. Talviolympialaiset 2010 ehkä jotenkin vielä tahmotaan läpi, mutta Lontoon 2012 kesäkisoista on tulossa totaalinen fiasko aikaisempaan verrattuna.

Elämme ihmiskunnan suuren murroksen aikaa. Vaikka se pelottaa, niin nyt olisi mahdollisuus muuttaa nykyisiä rutiineja yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Kysymys kuuluu: pystymmekö lajina kohtaamaan haasteen?

Lähteet: ks. <http://www.samassaveneessa.info>